

*НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент
ЩЕРБИНА Є. С., студентка*

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ІНДИВІДУАЛІЗМ І КОЛЕКТИВІЗМ ЯК МЕНТАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАРОДІВ

Вважається, що у поведінці українців дедалі помітніше виявляють ринково зорієнтовані риси ментальності, а саме: раціоналізм у поведінці, індивідуалізм, самостійність, готовність до ризику, прагнення заробляти і робити інвестиції, бажання жити краще, здоровий кар'єризм тощо. Такі зміни уможливають упорядкування системи цінностей нової, ефективної української економіки.

Чимало дослідників називають «індивідуалізм» однією з ментальних рис українців [1, с. 223; 2–5]. Виокремлюючи цю рису, їй надають здебільшого позитивного сенсу: вважається, що індивідуалізм дається ознаки і як волелюбність (нескореність, незалежність, самостійність), і як хазяйновитість (працелюбність, ощадливість, почуття власника), і як честолюбство (прагнення до самовиявлення, наполегливість, спрямованість, «упертість»), і як оптимізм (упевненість, переконаність, життєрадісність, веселість, жартівливість), і як інтровертизм (самозаглибленість, філософічність душі, ліризм, пісенність) тощо [5].

Виміром індивідуальних цінностей як сукупності ментальних рис різних народів займався Герд Хофстеде (1928–2020) – нідерландський соціолог, соціальний психолог, засновник порівняльних міжкультурних досліджень. Запропонована ним методика включає кілька показників, що демонструють вплив цінностей на поведінку людей і суспільства в цілому. Це такі: дистанція влади, індивідуалізм/колективізм,

маскулінність/фемінність, уникання невизначеності, орієнтація на майбутнє, стриманість/заохочення [6]. Зосередимося саме на показникові «індивідуалізм/колективізм» та порівняємо деякі країни, які потрапили у дослідження [7]. Для порівняння візьмемо Україну, Росію, країни Балтії (всі – колишні країни СРСР; інші країни колишнього союзного утворення в дослідження не потрапили), Великобританію, Францію, Німеччину – економічно потужні європейські країни, США – одну з найпотужніших економік світу.

Таблиця 1

Значення показника «індивідуалізм/колективізм» за результатами дослідження Country comparison [7]

№ пп	Країна	Кількість балів
1.	Україна	25
2	Росія	39
3.	Естонія	60
4.	Латвія	70
5.	Литва	60
6.	Великобританія	89
7.	Франція	71
8.	Німеччина	67
9.	США	91

Показник «індивідуалізм/колективізм» свідчить про ступінь взаємозалежності, який підтримується суспільством серед своїх членів, тобто якими термінами – «Я» або «Ми» – визначається самооцінка людей у взаємовідносинах. Так, в індивідуалістичних суспільствах люди повинні самостійно піклуватися про себе та свою родину. У колективістських суспільствах люди належать до «груп», в яких піклуються про них в обмін на лояльність. Опис результатів (25 балів зі 100) проведеного дослідження

в Україні засвідчив таке: «якщо українці планують виїхати зі своїми друзями, вони буквально скажуть «Ми з друзями» замість «Я та мої друзі». Сім'я, друзі, сусіди надзвичайно важливі для вирішення завдань повсякденного життя. Відносини мають вирішальне значення для отримання інформації, знайомства або успішних переговорів. Вони повинні бути особистими, автентичними та довірливими, перш ніж можна буде зосередитися на завданнях, та спиратися на обережний стиль спілкування» [8]. Тобто українці радше тяжіють до колективізму, а не індивідуалізму.

Росіяни зі своїми 39 балами отримали такі ж характеристики, що й українці [9].

Населення країн Балтії, колишніх республік колишнього СРСР, демонструє високі показники індивідуалізму (табл. 1). Це – країни-індивідуалісти з показниками 60, 70 балів. Так, серед естонців (60 балів) існує тверде переконання щодо особистої відповідальності, власних досягнень і вкладу кожного для досягнення самореалізації. Більшість естонців вважають, що кожному має бути дозволено займатися своєю справою. Виробничі ситуації більшою мірою визначаються орієнтацією на завдання, а не на відносини. Досягнення відображаються безпосередньо на відповідальній за виконання завдань особі. З огляду на слабо згуртовані соціальні рамки індивідуалістичних країн, прогрес в житті не залежить від того, наскільки добрі, гармонійні чи лояльні між членами суспільства відносини. Чеснотами є прозорість і чесність. Тому естонці, як правило, є прямими комунікаторами, тобто вони зазвичай говорять те, що мають на увазі, і мають на увазі те, що говорять, а час для розмов у них обмежений [10].

У Латвії (70 балів) і Литві (60 балів) сильним ідеалом є нуклеарна сім'я і близькі члени сім'ї, які зазвичай регулярно спілкуються, поважаючи особистий простір один одного. Дітей вчать брати на себе відповідальність

за свої дії і вважають їх молодими людьми в ранньому віці. У країні спостерігалося зростання індивідуалізму з моменту здобуття незалежності в 1990 році із-за збільшення національного багатства, представленого меншою залежністю від традиційного сільського господарства, більш сучасними технологіями, більшим міським життям, більшою соціальною мобільністю, кращою системою освіти. Сьогодні нове покоління працівників більш зосереджено на власній діяльності, ніж на групах. Незважаючи на певну нерішучість у висловленні своєї думки, латиші говорять прямо, без перебільшення або применшення, що є ознакою індивідуалізму. Вони терпимі до того, що роблять інші люди, якщо це їх не дратує; що ви робите і як ви живете, ваше життя – це ваша справа [11–12].

Великобританія має 89 балів, що свідчить про високу індивідуалістичність та приватність. З раннього віку дітей вчать думати самостійно і дізнаватися, у чому полягає їхня унікальна мета в житті, як вони можуть зробити унікальний внесок у розвиток суспільства. Шлях до щастя знаходиться в особистих досягненнях. У міру того, як багатство Британії збільшувалося впродовж останнього десятиліття, відбулося посилення культури «Я» [13].

У Франції (71 бал) індивідуалізм проявляється у тому, що батьки роблять своїх дітей емоційно незалежними щодо груп, в які вони входять, тобто з дитинства прищеплюється навик дбати лише про себе і свою сім'ю. Французи формально слухняні, при цьому їм притаманне неприйняття влади, оскільки вважають, що еволюція не може змінитися, окрім як за допомогою страйків, повстань і революцій. Роботодавці та профспілки не спілкуються один з одним. Французи проводять чітке розмежування між роботою та особистим життям. Вони вважають за краще залежати від центрального уряду, безособового центру влади, який не може так легко вторгтися в їхнє особисте життя. За часів кризи виникає необхідність

сильного лідерства. Французи мотивовані бути кращими у своїй професії, тому вони очікують поваги до того, що вони роблять [14].

Німецьке суспільство також індивідуалістичне (67 балів). У невеликих сім'ях основна увага приділяється відносинам батьків і дітей. Існує сильна віра в ідеал самореалізації. Лояльність заснована на особистих уподобаннях людей, а також на почутті обов'язку і відповідальності. Це визначається договором між роботодавцем і працівником. Комунікація є однією з найбільш прямих в світі, ідеал – бути «чесним, навіть якщо це завдає болю» [15].

США – одна із самих індивідуалістичних культур у світі (91 бал зі 100) ґрунтується на передумові «свобода і справедливість для всіх». Чіткий акцент на рівних правах у всіх аспектах американського суспільства і уряду. В американських організаціях ієрархія встановлена для зручності. Є начальники, але менеджери покладаються на окремих співробітників і команди, на їхній досвід. Як менеджери, так і співробітники очікують, що з ними будуть консультиватися, вони часто обмінюються інформацією. У той же час спілкування є неформальним, прямим і певною мірою заснованим на участі. Суспільство слабо згуртоване, люди очікують, що інші будуть піклуватися тільки про себе і свої найближчі сім'ї, не повинні (надто сильно) покладатися на підтримку владу. У США часто буває важко встановити глибокі дружні стосунки. Американці звикли вести справи або спілкуватися з людьми, яких вони погано знають. Отже, американці не соромляться звертатися до своїх потенційних колег для отримання або пошуку інформації. У діловому світі співробітники повинні бути самостійними і проявляти ініціативу. Крім того, в економіці, заснованій на обміні, найм, просування по службі і рішення засновані на заслугах або свідченні того, що людина зробила або може зробити [16].

Таким чином, характеристики населення країн, в яких, відповідно до методики Герда Хофстеде, присутній високий ступінь індивідуалізму

засвідчують дещо інші, відмінні від декларованих вітчизняними дослідниками якостей риси «індивідуалізм», поведінкові аспекти населення щодо самоідентифікації, взаємовідносин, комунікацій, відповідальності тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / Упоряд. М. Шафовал. 3-тє вид., стер. Київ : Знання, 2006. 341 с.
2. Ємельянова І. А. Соціально-історичні аспекти формування української ментальності. URL : [www.irbis-nbuv.gov.ua > cgi-bin > cgiirbis_64](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/cgiirbis_64).
3. Саліженко О. Індивідуалізм, який рве на шмаття. URL : <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/03/11/3796461/>.
4. Магас В. Індивідуалізм як ідея нації. URL : <https://zbruc.eu/node/64690>.
5. Нельга О. В. Українська етносоціологія: навчальний посібник. Ч. 1 К. : Персонал, 2015. 539 с. URL : https://pidruchniki.com/73912/sotsiologiya/individualizm_viznachalna_dvoyista_oznaka_ukrayinskoyi_mentalnosti.
6. Хофстеде, Герт. URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/Хофстеде,_Герт.
7. Counry comparison. URL : <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/>.
8. Counry comparison. URL : <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/ukraine/>.
9. Counry comparison. URL : <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/russia/>.
10. Counry comparison. URL : <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/estonia/>.
11. Counry comparison. URL : <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/latvia/>.
12. Counry comparison. URL : <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/lithuania/>.
13. Counry comparison. URL: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/the-uk/>.
14. Counry comparison. URL : <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/france/>.
15. Counry comparison. URL : <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/germany/>.
16. Counry comparison. URL : <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/the-usa/>.